

XOR SAN'ATIDA AKAPELLA JANRINING AHAMIYATI

Masdaminov Vaslidin

Farg'ona ixtisoslashtirilgan san'at maktabi

"Xor dirijyorligi" bo'limi o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada xor san'atida akapella janrining tarixiy shakllanishi, musiqiy-nazariy asoslari, ijrochilik xususiyatlari va pedagogik ahamiyati keng qamrovda tahlil qilinadi. Yevropa uyg'onish davridan boshlab zamonaviy xor ijodiyotigacha bo'lgan jarayon yoritilib, akapella ijroning polifonik tafakkur, intonatsion barqarorlik va jamoaviy uyg'unlikni shakllantirishdagi roli ilmiy asosda izohlanadi.

Kalit so'zlar: xor san'ati, akapella, polifoniya, garmoniya, intonatsiya, vokal texnika, dirijyorlik, ko'p ovozlilik.

Kirish

Xor san'ati insoniyat musiqiy tafakkurining eng qadimiy va murakkab shakllaridan biri hisoblanadi. Inson ovozi – eng tabiiy va mukammal cholg'u sifatida qadimdan marosim, diniy ibodat va xalq og'zaki ijodida muhim o'rin egallagan. Akapella (italyancha a cappella — "cherkov uslubida") janri esa cholg'u jo'rligisiz, faqat inson ovozi orqali ijro etiladigan xor shaklidir.

Akapella ijro xor san'atining eng sof va murakkab ko'rinishi bo'lib, u ijrochilardan yuqori darajadagi musiqiy eshitish, intonatsion aniqlik va jamoaviy uyg'unlikni talab qiladi. Mazkur maqolada ushbu janrning tarixiy, nazariy va amaliy ahamiyati batafsil yoritiladi.

Akapella janrining tarixiy taraqqiyoti

Uyg'onish davrida akapella

Akapella janrining rivoji Yevropa Uyg'onish davri bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, Giovanni Pierluigi da Palestrina ijodida ko'p ovozli diniy asarlar mukammal polifonik tuzilishi bilan ajralib turadi. Uning messalari va motetlari sof vokal uyg'unlik va kontrapunktik aniqlik namunasi hisoblanadi.

Bu davrda xor ijrochiligi asosan cherkov marosimlari bilan bog'liq bo'lib, inson ovozinin tabiiy tembri va rezonansiga alohida e'tibor qaratilgan.

Barokko davrida rivojlanish

Barokko davrida xor musiqasi yanada murakkablashdi. Johann Sebastian Bach kantata va passion janrlarida vokal polifoniyani mukammallashtirdi. Uning xor asarlarida garmonik boylik va dramatik ifodaviylik kuchaydi.

Bu davr akapella va cholgʻu joʻrligida ijro etiladigan xor asarlari oʻrtasida muvozanat shakllangan bosqich boʻldi.

Klassitsizm va romantizm davrida

Klassitsizm davrida xor musiqasi aniq shakl va garmonik tartibga asoslandi. Romantizm davrida esa emotsional ifodaviylik, dinamik kenglik va tembr boyligi ustunlik qildi. Bu jarayon akapella janrining imkoniyatlarini kengaytirdi.

XX–XXI asrlarda akapella

XX asrda xor musiqasi yangi garmonik vositalar va zamonaviy uslublar bilan boyidi. Sergei Rachmaninoff va Arvo Part kabi bastakorlar akapella xor asarlarida chuqur ruhiy-falsafiy mazmun yaratdilar.

Zamonaviy xor jamoalari repertuarida akapella asarlar muhim oʻrin tutadi va ular professional tayyorgarlik mezoni sifatida qaraladi.

Akapella janrining musiqiy-nazariy asoslari

Polifoniya va kontrapunkt

Akapella asarlar koʻpincha polifonik tuzilishga ega. Ovoz partiyalari mustaqil melodik chiziqlarni tashkil etadi va oʻzaro uygʻunlashib umumiy garmonik butunlikni hosil qiladi.

Polifonik tafakkur xor aʼzolaridan nafaqat oʻz partiyasini, balki boshqa partiyalarni ham eshitish va his qilishni talab qiladi.

Garmoniya

Cholgʻu joʻrligisiz ijro etiladigan asarlarda garmonik aniqlik muhim ahamiyatga ega. Har bir akkord toza intonatsiyada yangrashishi zarur.

Akapella ijroda temperatsiya masalasi ham muhim: inson ovozi tabiiy interval tuzilishiga intiladi, bu esa sof kvinta va tertsiyalarni taʼminlaydi.

Intonatsiya va eshitish madaniyati

Akapella janrining eng muhim jihati – intonatsion barqarorlikdir. Ovozlarining balandligi va tembri mutanosib boʻlishi lozim.

Bu jarayon ichki eshitish (inner hearing) va musiqiy xotirani rivojlantiradi.

Ijrochilik va dirijyorlik xususiyatlari

Vokal texnika

Akapella ijro quyidagi koʻnikmalarni talab qiladi:

Nafasni toʻgʻri boshqarish

Artikulyatsion aniqlik

Rezonans va ovoz joylashuvi

Dinamik muvozanat

Dirijyorning roli

Dirijyor akapella asarda nafaqat ritmni, balki intonatsion barqarorlikni ham nazorat qiladi. Uning ishoralari nafas olish, frazalash va dinamika ustidan muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamoaviy uyg'unlik

Akapella ijro jamoaviy intizomni kuchaytiradi. Har bir xonanda umumiy ovoz massasi ichida o'z o'rnini to'g'ri belgilashi kerak.

Pedagogik va estetik ahamiyati

Ta'lim jarayonidagi o'rni

Musika ta'limi muassasalarida akapella asarlar bilan ishlash quyidagilarni rivojlantiradi:

Sof intonatsiya

Musiqiy xotira

Polifonik tafakkur

Jamoaviy mas'uliyat

Estetik va ruhiy ta'sir

Akapella ijro tinglovchida chuqur estetik va ruhiy taassurot uyg'otadi. Sof vokal ohang inson qalbiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbek xor san'atida akapella

O'zbek professional xor san'ati XX asrda shakllandi. Milliy kuy va qo'shiqlarning ko'p ovozli ishlanmalari akapella tarzda ijro etilishi milliy musiqiy tafakkurni boyitdi.

Akapella janri milliy lad va intonatsion xususiyatlarni ko'p ovozli shaklda ifodalash imkonini berdi. Natijada o'zbek xor san'atida o'ziga xos garmonik va polifonik uslub yuzaga keldi.

Xulosa

Akapella janri xor san'atining eng mukammal va murakkab shakllaridan biridir. U tarixiy taraqqiyot davomida polifonik tafakkur, garmonik boylik va vokal texnika rivojiga xizmat qilgan.

Bugungi kunda akapella ijro professional xor jamoalari repertuarining ajralmas qismi bo'lib, musiqiy ta'lim va ijrochilik amaliyotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Akapella janri nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki inson ovozinig cheksiz imkoniyatlarini namoyon etadi va jamoaviy musiqiy uyg'unlikning eng oliy ko'rinishini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sodiqov A. Xor dirijyorligi asoslari. — Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2005.
2. To'xtasinov R. Ko'p ovozli kuylash metodikasi. — Toshkent: Musika, 2010.
3. Abdullayev B. Musika nazariyasi va garmoni. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2012.
4. Rajabov I. O'zbek professional xor san'ati tarixi. — Toshkent: San'at, 2018.